CATECHISMVS PARVVS

pueris primùm qui ediscatur, proponendus in Scholis Latinè & Græcè.

LONDINI.

Apud Iohannem Dayum.

Anno .

Cum gratia & Priuilegio Regiæ Maiestatis.

Isocrates.

Ἐὰν ἧς φιλομαθὴς, ἔσῃ πολυμαθής.
Σοφίας μόνη τ' κτημάτων ἀθάνατον.

Si cupidè didiceris, multa disces.
Solius sapientiæ possessio est immortalis.

Reuerendiſsimis in Chriſto Patribus ac dominis Matthæo Archiepiſcopo Cantuarienſi, Edmundo Archiepiſcopo Eboracenſi, Edwino Epiſcopo Londinenſi, aliiſq; reuerendis Patribus, Epiſcopis Eccleſiæ Anglicanæ, vigilentiſsimis fideliſsimiſq; Paſtoribus.

Vum pietas fundamẽtum ſit virtutum omnium, par eſt, vt teneri puerorum animi pijs ſtatim opinionibus imbuantur.

Ad hunc igitur pietatis vſum, Catechiſmum illum paruum de ſermone vulgari noſtro in Latinum, quantum efficere & conſequi potui, quantumq; per religionem licebat, purè atque emendatè conuerti: vt habeant pueri noſtri ſtatim atque ſcholam ſunt ingreſſi, primis ipſorum ætatulis ingentiſque accommodatum libellum pium & paruulum, quẽ Latinè ad verbum ediſcant. Eundem hunc Catechiſmum Guilielmus Vita-

cherus,

cherus, cognatus meus meo rogatu Græcè etiam reddidit, vt Christianæ religionis primordia vnà cum Latinè Græcéque loquendi elementis tradita, iuuentuadiùs vtiliúsque à pueris recognoscerentur & quasi semina teneris illorum animis, vt molli & fœcundo solo sparsa susceptáque, radices agerent altiores, vberioréque literarum simul & pietatis, fructus procrearent. Hic libellus si infimis scholarum classibus atq; ordinibus Latinè primùm mox etiam & Græcè ediscendus, interposita authoritate vestra, proponatur: initium inde sumere pueri nostri, & aliquem gradum aditúmque ad maiora assequi possunt atque obtinere.

Vestri studiosissimus obseruantissimúsq;. A. N.

Literarum Græcarum quæ sunt quatuor & viginti.

Figura.	Nomen.	Pronunciatio.
Αα	ἄλφα	*Alpha*	*a*
Ββϐ	βῆτα	*Vita*	*b*
Γγ	γάμμα	*Gamma*	*g*
Δδ	δέλτα	*Delta*	*d*
Εε	ε ψιλὸν	*Epsilon*	*e tenue*
Ζζ	ζῆτα	*Zita*	*z*
Ηη	ἦτα	*Ita*	*e denſum*
Θθ	θῆτα	*Thita*	*th*
Ιι	ἰῶτα	*Iota*	*i*
Κκ	κάππα	*Cappa*	*c*
Λλ	λάμβδα	*Lambda*	*l*
Μμ	μῦ	*My*	*m*
Νν	νῦ	*Ny*	*n*
Ξξ	ξῖ	*Xi*	*x*
Οο	ο μικρὸν	*O micron*	*o parvum*
Ππϖ	πῖ	*Pi*	*p*
Ρρ	ῥῶ	*Rho*	*r*
Σσς	σῖγμα	*Sigma*	*ſ*
Ττ	ταῦ	*Tau*	*t*
Υυ	υ ψιλὸν	*Ypſilon*	*y*
Φφ	φῖ	*Phi*	*ph*
Χχ	χῖ	*Chi*	*ch*
Ψψ	ψῖ	*Pſi*	*pſ*
Ωω	ω μέγα	*O mega*	*o magnũ.*

Diuidũtur hæ quatuor & viginti literæ in vocales & consonantes.

Vocales sunt septem: α ε η ι ο υ ω.

Longæ, η ω.

Breues, ε ο.

Communes, α ι υ. *quæ modo longæ sunt, modò breues.*

Præpositiuæ, α ε η ο ω, *propterea quòd in dipthongis præponantur.*

Subiunctiuæ, ι υ, *quòd in dipthongis subsequantur.*

Mutabiles, α ε ο.

Immutabiles, η ι υ ω.

Ex his conflantur duodecim dipthongi, quæ in duas partes diuiduntur:

a au i eu i ou.

Proprias sex: αι αυ ει ευ οι υ.

a i o y iu ou.

Improprias totidem: ᾳ ηι ῳ ῃ ηυ ωυ, *quarũ duæ postremæ Ionum magis propriæ sunt.*

Diuisio Consonantium.

Consonantes septendecim: β γ δ ζ θ κ λ μ ν ξ π ρ σ τ φ χ ψ.

Seminocales, ζ ξ ψ λ μ ν ρ σ.

Duplices, ζ ξ ψ.

Immutabiles, λ μ ν ρ.

Μοναδικὸν σ, *id est sui iuris, peculiaremq; quãdam potestatem obtinens.*

Mutæ

Muta, β γ δ κ π τ θ φ χ.

Tenues { π, κ, τ } *Media* { β, γ, δ } *Aſpiratæ* { φ, χ, θ }

β eſt *medium inter* π & φ. γ *inter* κ & χ. δ *inter* τ & θ.

De Accentibus.

Accentus tres
- *Acutus* ˊ Θεός *Theós Deus.*
- *Grauis* ˋ τιμὴ *timì, honor.*
- *Circũflexus* ῀ ποιῶ *piô, facio.*

Acutus & circumflexus attollũt ſillabam quam afficiunt, grauis deprimit.

Acutus locum habet in vltima, penultima & antepenultima ſillaba, θεός, λόγος, ἄνθρωπος.

Crcumflexus in vltima & penultima tantùm, λητῦς, δῶμα.

Grauis in omnibus ſillabis intelligitur, quibus nec acutus inſidet, nequè circumflexus, vt in περιποιούμεθα, περιπόιεται *omnes ſillabæ grauãtur præter* οὐ & εἰ: *nunquam verò pingitur, niſi acutus finalis propter conſequentiam alterius dictionis vertatur in grauẽ, vt* θεὸς ἡμῶν. *Omnis autẽ acutus finalis in ſermonis cõtextu vertitur in grauem, præter* τίς *interrogatiuum.*

Spiritus duo
- *Aſper ſiue denſus* ἅμα *hama, ſimul.*
- *Lenis ſiue tenuis* ἐγὼ, *ego.*

Omnis vocalis aut diphthongus initio dictionis alterum poſſidet è ſpiritibus.

Consonans ρ *in principio quidem aspiratur* ῥωμη *rhomi, robur: in medio verò, si geminetur, primum tenui, secundum denso spiritu signari consuevit,* πόρρω *porrho, longe.*

Apostrophus nota est reiectæ vocalis a, e, i, o, aut diphthongi αι, οι: *quod fit ob sequentem vocalem,* πάντα ἔλεγον *omnia dixi,* πάντ' ἔλεγον. *Etiam consonans (2) tenuis ante Apostrophum vertitur in suam densam, vocali densa sequente,* ἀπὸ οὗ *a quo* ἀφ' οὗ: κατὰ οὗ *contra quem,* καθ' οὗ: νύκτα ὅλην, *noctem totam,* νύχθ' ὅλην. *Insuper si duæ dictiones per crasim fuerint commixtæ signatur crasis Apostropho,* τὸ ἔνομα, τοὔνομα.

π κ τ *in* φ χ θ

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἀμήν.

In nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. Amen.

Διδάσκαλος, Μαθητής.

Magiſter. Auditor.

Δ. Ὄνομά σοι τί ἐστι;

Quo nomine appellaris? N. aut. M.

Μ. ὁ δεῖνα, ἢ ὁ δεῖνα.

M. *Quis hoc tibi nomen impoſuit?*

Δ. τίς τοῦτό σοι προσήψε τοὔνομα;

Μ. οἱ ἐγγυητὰς τῷ Θεῷ καταςήσαντες ἑαυτοὺς ὑπὲρ ἐμοῦ ἐν τῷ βαπτίσματί μου, ἐν ᾧ ἔξ Χριστοῦ μέλος. τοῦ Θεοῦ υἱός, καὶ τῆς οὐρανίου βασιλείας κληρονόμος ἀπεδείχθην.

A. *Qui voti ſe ſponſione Deo pro me obligarunt in Baptiſmo meo: In quo Chriſti membrum, filius Dei, & regni cœleſtis hæres ſum inſtitutus.*

Δ. τί τότε ἀνεδέξαντό σε ποιήσειν ἐκεῖνοι οἱ ἐγγυηταί.

M. *Quid tunc pro te conſponſores illi ſuſceperunt.*

Μ. τρία ὡμολόγησαν τῷ Θεῷ ἐν τῷ ὀνόματί μου. πρῶτον, ὡς πάντως ἂν ἀποταξοίμην τῷ διαβόλῳ τε, καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, τῇ κενῇ πομπῇ καὶ ματαιότητι

A. *Tria DEO ſponderunt vouerunt-que meo nomine: Primum, quòd Diabolum, cunctáque eius opera, inanem pompam atque vanitatem im-*

impij mundi, & vitioſos omnes carnis appetitus funditùs repudiarem. Secundum quòd Chriſtiana fidei articulos vniuerſos crederem. Tertium, quod ſanctiſſimæ Dei volũtati obtemperarem, atque præceptis eius parere, & ad illorum rationem totius vitæ formam dirigerem.

τοῦ κακοῦ κόσμου, καὶ τὰς φαύλας πάσας τῆς σαρκὸς ἐπιθυμίας. δεύτερον, ὡς ἅπαντα τὰ τῆς χριστιανικῆς πίστεως κεφάλαια πιστεύσοιμι. τρίτον, ὡς τῷ ἁγιωτάτῳ τοῦ Θεοῦ θελήματι ὑπακούσοιμι, καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ προσέξοιμι, καὶ πρὸς τὸν κανόνα αὐτοῦ τὸν βίον μου ὅλον οἰκονομήσοιμι.

M. *Teneríne te putas, ea credere & præſtare, quæ illi pro te receperunt?*

Δ. οὐκοῦν νομίζεις τὸ σὸν παντελῶς ἔργον εἶναι πάντα πιστεύειν καὶ πράττειν, ὅσα ἐκεῖνοι ἐνεγγυήσαντο περὶ σοῦ;

A. *Maximè profectò. Et Deo opem mihi atque auxilium ferente, enitar quantum quidem facere potuero. Cœlesti vero patri maximas ex animo gratias ago habeóque, quòd me per Ieſum Chriſtum Ser-*

M. οὕτω γε παντός μᾶλλον. καὶ μοὶ καὶ τοῦ Θεοῦ βοήθειαν ἐμοὶ καὶ ῥωμὴν φέροντος σπουδάσω κατὰ τὸ δυνατόν. τῷ δὲ οὐρανίῳ μου πατρὶ μεγίστας ἀληθῶς ἀποδίδωμι χάριτας, ὅτι εἰς ταύτην τῆς σωτηρίας κατάστασιν δι'

Ιησοῦ

Ιησοῦ Χριστοῦ τοῦ σωτῆρος κατήγαγέ με. καὶ ἅμα τῷ Θεῷ εὔχομαι τὴν θεῖκήν αὐτοῦ δύναμιν ἐμοὶ ἐμποιεῖν, ὅπως μέχρι τῆς ἐσχάτης ὥρας καὶ τοῦ τέλους τῆς ζωῆς τὸν αὐτὸν ἀεὶ κατέχων διατελῶ.

natorum in hunc salutis statum deduxerit. Simúlque Deum precor vt diuina me virtute sua imbuat, quò eundem vsque ad extremum spiritum, & vltimum vitæ finem, perpetuò retineam.

Δ. Λέγε μοι τὰ τῆς χριστιανικῆς πίστεως κεφάλαια.

M. *Recita mihi articulos fidei Christiana.*

Μ. Πιστεύω εἰς Θεὸν, πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς. καὶ εἰς Ιησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, κύριον ἡμῶν, συλληφθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου, γεννηθέντα ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου: παθόντα ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, σταυρωθέντα, ἀποθανόντα, καὶ ταφέντα, κατελθόντα εἰς ᾅδου. τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν, ἀνελθόντα εἰς οὐρανοὺς,

A. Credo in Deum patrem omnipotẽtem, creatorẽ cœli & terræ: & in Iesum Christum, filium eius vnicum Dominum nostrum. Qui cõceptus est de spiritu sancto, natus ex Maria virgine: passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & sepultus est: descẽdit ad inferos, tertia die resurrexit a mortuis: ascendit ad cœlum

sedet

sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis, vnde venturus est ad iudicandum viuos & mortuos: Credo in spiritum sanctum: sanctam Ecclesiam catholicam, sanctorũ communionem, remissionem peccatorum, carnis resurrectionem, & vitam æternam. Amen.

καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ παντοκράτορος, ὅθεν μέλλει ἔρχεσθαι κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. πιστεύω εἰς πνεῦμα ἅγιον. πιστεύω τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν καθολικὴν, ἁγίων κοινωνίαν, ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, σαρκὸς ἀνάστασιν, ζωὴν αἰώνιον. Ἀμήν.

M. *Quid ex hijs fidei articulis potissimùm discis?*

Δ. Τί μάλιστα ἐκ τούτων μανθάνεις τὸ πίστεως κεφαλαίωνς

A. *Primò in Deum Patrem credere, qui me, & mundum vniuersum fabricatus est. Secũdò, in Deum Filium, qui me, & vniuersum genus humanum redemit. Tertiò, in Deum Spiritũ sanctum, qui me, & omnes a Deo electos sanctificat.*

Μ. Πρῶτον εἰς Θεὸν τὸν πατέρα πιστεύειν ὃς ἐμὲ καὶ πάντα τὸν κόσμον ἔκτισε. δεύτερον, εἰς Θεὸν τὸν υἱὸν, ὃς ἐμέ τε καὶ πᾶν τὸ ἀνθρώπινον γένος ἐλύτρωσε. τρίτον, εἰς Θεὸν τὸ ἅγιον πνεῦμα. ὅπερ ἐμὲ καὶ σύμπαντας ὅτι τῷ Θεοῦ ἐκλεκτοὺς ἁγιάζει.

Δ. Ἔιπας ἄνω ὅτι οἱ καταξάντες ὑπέρ σου ἐγγυηταὶ ἐφ' ἑαυτοῖς ἐδέξαντό σε τὰ τοῦ Θεοῦ προστάγματα φυλάξειν: λέγε δή, ποῖά ἐστιν αὐτά

M. *Dicebas sponsores illos tuos tuo nomine in se recepisse præceptaque diuina esse obseruaturum. Dic mihi quot ea sunt.*

M. δέκα.

A. *Decem.*

Δ. Τὰ ποῖα;

M. *Quæ?*

M. τὰ αὐτὰ δηλαδή, ἅπερ ἐν τῷ εἰκοστῷ Ἐξόδου κεφαλαίῳ, ἐν τιθέμενα ἐστὶν ἰδεῖν, ὃ Θεὸς ὧδέ πως ἐξαγορεύσαντος ἐκεῖνα. Ἐγώ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου, ὅστις ἐξήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐξ οἴκου δουλείας. Οὐκ ἔσονταί σοι θεοὶ ἕτεροι ἐνώπιόν μου.

A. *Eadem, quæ in vigesimo capite Exodi extant: quæ Deus ipse ad hunc modum effatus est.* Ego sum Dominus Deus tuus, qui te eduxi ex domicilio seruitutis AEgiptiæ, non habebis Deos alienos coram me.

Οἴκτειρον ἡμᾶς ὦ Θεὸς, καὶ τὰς ἡμῶν καρδίας πρὸς τὸν νόμον τοῦ τον πεθυμίους ἀπεργάσαι.

* *Miserere nostri O Deus: mentésque nostras ad huic legi parendum inclina.*

Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἴδωλον, οὐδὲ παντὸς ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω, καὶ ὅσα ἐν

2. Simulachrum vllius rei: quæ aut supra in cœlo, aut infra in terra, aut in aquis infra terram sit,

sit, non effinges: ea non veneraberis neque coles. Nam ego sum Dominus Deus tuus, zelotypus, qui parentum iniquitatem etiam in liberis vindico, ad tertiam vsque quartamque progeniem osorum mei, clementiáque vtor ad millesimam vsque progeniem erga me amantes; meaq; præcepta cõseruantes.

τοῖς ὕδασιν ὑποκατω τῆς γῆς. οὐ προσκυνήσῃς αὐτοῖς, οὐδε μὴ λατρεύσῃς αὐτοῖς. ἐγὼ γάρ εἰμι Κύριος ὁ θεός σου, θεὸς ἰσχυρὸς, ζηλωτὴς, ἀποδιδοὺς ἁμαρτίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, ἐπὶ τρίτων καὶ τετάρτων γενεὰν τοῖς μισοῦσί με, καὶ ποιῶν ἔλεος εἰς χιλιάδας τοῖς ἀγαπῶσί με, καὶ τοῖς φυλάσσουσι τὰ προστάγματά μου.

Miserere nostri O Deus. &c.

3. Nomen Domini Dei tui inaniter non vsurpabis: neque enim sinet impunitum Iehoua, qui eius nomen inaniter adhibuerit.

Οἰκτίρον ἡμᾶς ὦ Θεὸς, καὶ;
Οὐ λήψῃ τὸ ὄνομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ ματαίῳ: οὐ γὰρ μὴ καθαρίσῃ Κύριος τὸν λαμβάνοντα τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ ματαίῳ.

Miserere nostri O Deus. &c.

4. Die Sabbati san-

Οἰκτίρον ἡμᾶς ὦ Θεὸς, καὶ;
Μνήσθητι τὴν ἡμέραν

τῆν

τὴν σαββάτων, ἁγιάζειν αὐτὴν. ἓξ ἡμέρας ἐργάσῃ, καὶ ποιήσεις πάντα τὰ ἔργα σου. τῇ δὲ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ σάββατα Κυρίῳ τῷ θεῷ σου ἐστίν. οὐ ποιήσεις ἐν αὐτῇ πᾶν ἔργον, σὺ, καὶ ὁ υἱός σου, καὶ ἡ θυγάτηρ σου, ὁ παῖς σου, καὶ ἡ παιδίσκη σου, ὁ βοῦς σου, καὶ τὸ ὑποζύγιόν σου, καὶ πᾶν κτῆνός σου, καὶ ὁ προσήλυτος ὁ παροικῶν ἐν σοί. ἐν γὰρ ἓξ ἡμέραις ἐποίησε Κύριος τὸν τε οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν. καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, καὶ κατέπαυσε τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἑβδόμῃ. διὰ τοῦτο ηὐλόγησε Κύριος τὴν ἡμέραν τὴν ἑβδόμην, καὶ ἡγίασεν αὐτήν.

ctè agere memento sex diebus operaberis & facies omnia opera tua septimo, vero diè, quod est Domini Dei tui Sabbatum, nullum opus facies: nec tu, nec filius tuus, nec filia tua, nec seruus tuus, nec ancilla tua, neque iumẽtum tuum, neq; apud te degẽs peregrinus. Nam sex diebus perfecit Deus cœlum & terram, & mare, & quicquid in illis continetur, septimo quieuit. Itaque diem Sabbati sacrum, sibiq; dicatum esse voluit.

Οἴκτειρον ἡμᾶς ὦ θεὸς, καὶς

Miserere nostri O Deus. &c.

Τίμα τὸν πατέρα σου, καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα μα-

2. Honora patrem & matrem vt sis lõgæuus super terram

ram, quam daturus est tibi Dominus Deus tuus.

Miserere nostri O Deus. &c.

6. Non occides.

Miserere nostri O Deus. &c.

7. Nō adulteraberis.

Miserere nostri O Deus. &c.

8. Non furaberis.

Miserere nostri O Deus. &c.

9. Non eris aduersus proximum tuum testis mendax.

Miserere nostri O Deus. &c.

10. Non concupisces cujusquam domum, non vxorem, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, nec quicquam omnino aliud, quod alterius sit.

χροχρόνιος γένῃ ἐπὶ τῆς γῆς, ἧς Κύριος ὁ θεός δίδωσί σοι.

Οἴκτειρον ἡμᾶς ὦ θεὸς, καὶ;

Οὐ φονεύσεις.

Οἴκτειρον ἡμᾶς ὦ θεὸς, καὶ;

Οὐ μοιχεύσεις.

Οἴκτειρον ἡμᾶς ὦ θεὸς, καὶ;

Οὐ κλέψεις.

Οἴκτειρον ἡμᾶς ὦ θεὸς, καὶ;

Οὐ ψευδομαρτυρήσεις καὶὰ τοῦ πλησίον σου μαρτυρίαν ψευδῆ.

Οἴκτειρον ἡμᾶς ὦ θεὸς, καὶ;

Οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν οἰκίαν τοῦ πλησίον σου, οὐκ ἐπιθυμήσεις τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου. οὐδὲ τὴν παῖδα αὐτοῦ, οὐδὲ τὴν παιδίσκην αὐτοῦ, οὔτε τοῦ βοὸς αὐτοῦ, οὐδὲ τοῦ ὑποζυγίου αὐτοῦ, οὔτε πάντος κτήνους αὐτοῦ, οὔτε ὅτι τοῦ πλησίον σου ἐστί.

Οἰκ-

Οἶκτειρον ἡμᾶς ὦ θεὸς: καὶ ἱκετεύομεν σε τοὺς νόμους τούτους ἅπαντας τοὺς σοὺς ἐγγράφειν καρδίαις.

Δ. Τί σε χαρέτω; διδάσκουσιν αἱ ἐντολαὶ αὗται;

M. Δύο: πρῶτον μὲν, τιμᾶν πρὸς τὸν θεὸν εὐσέβειαν καθήκουσα, τοὐμὸν πρὸς τοὺς ἀνθρώπους γιγνόμενον.

Δ. Ποία δέ ἐστιν ἡ πρὸς τὸν θεὸν εὐλάβεια;

M. Δηλονότι εἰς αὐτὸν πιστεύειν: αὐτὸν φοβεῖσθαι αὐτὸν ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς, ἐξ ὅλης τῆς διανοίας, ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος ἀγαπᾶν: αὐτὸν τιμᾶν: αὐτῷ ὅσα ἔχω ἀνατιθέναι ἐπ' αὐτῷ μόνῳ ἐλπίζειν: αὐτὸν ἐπικαλεῖσθαι ἀρωγόν: τῷ παναγίῳ αὐτοῦ ὀνόματι καὶ λόγῳ ὁτιμαγίστῳ τιμὴν ἀπονέμειν: καὶ αὐτῷ δὲ

Miserere nostri O Deus, & leges has tuas vniuersas in animis nostris vt inscribas te oramus.

M. *Quid ex istis mãdatis præcipue discis?*

A. *Duo? Pietatem primum erga Deum deinde meum erga homines officium addisco.*

M. *Pietas aduersus Deum quæ est?*

A. *Pietas erga Deum est, in eum credere, eum timere, eum toto pectore, mente tota, tota anima, viribus totis amare: illum venerari: illi omnia accepta referre: in illo fiduciam omnem collocare: ipsius implorare opem: ipsius sanctissimo nomini, & verbo summam venerationem præstare: &*

illi per omnem vitam studiosè fidelitérque inseruire.

M. Quod est tuum erga proximum officium?

A. Illum eadem, qua meipsum, beneuolentia & charitate complecti. Omnibus hominibus facere, quod mihi ab illis fieri velim. Parentes charos, & in honore habere, eos fouere, & tueri. Principi & magistratibus honorem tribuere & illorum me imperio & potestati subijcere: authoritate praditis omnibus, doctoribus, Ecclesiæ ministris, & præceptoribus dicto audientem esse: superiores omnes obseruare & reuereri. Neminẽ dicto factóue ladere, veritatẽ retinere, seruare aquita-

ὅλου τοῦ βίου ἐπιμελῶς καὶ πιστῶς δουλεύειν.

Δ. Τί νυνὶ δεῖ τὸ ὀφειλόμενον ὑπὸ σοῦ τῷ πλησίον;

Μ. Δηλαδὴ τοῦτο αὐτοῦ ἔχειν πρὸς ἐκεῖνον εὔνοιαν καὶ ἀγάπην, ἣν περ πρὸς ἐμαυτὸν ἔχων διατελῶ πάντας, ἀνθρώπους ὁρᾶν ταυτὸ, ὅπερ ἂν παρ' αὐτῶν πάσχειν ἐθέλοιμι. τοὺς γονέας ἀγαπᾶν καὶ τιμᾶν καὶ θάλπειν. τῇ βασιλίσσῃ καὶ τοῖς ἄρχουσι τιμὴν ἀποδοῦναι, καὶ ἧς ἀρχῆς καὶ ἡγεσίας αὐτοῦ ὑποτάττεσθαι: πᾶσι τοῖς ἐν ἀξιώματι γινομένοις, τοῖς διακόνοις τῆς ἐκκλησίας, καὶ διδασκάλοις ὑπήκοον εἶναι: πάντας τοὺς προέχοντας θεραπεύειν καὶ αἰδεῖσθαι: μηδένα μήτε λόγῳ μήτ' ἔργῳ βλάπτειν: ἀλήθειαν καὶ δικαι-

χαροσυνὴ ὅλη πάντων
χρῆσθαι: τὸν νοῦν παν-
τὸς φθόνου καὶ μίσους ε-
λεύθερον καὶ ἄκραιφνη
διασώζειν : τὰς μὲν
χεῖρας φονικισμοῦ, καὶ
κλοπῆς, καὶ ληιείας,
τὴν δὲ γλῶτταν βλασ-
φημίας, καὶ ψεύδους, καὶ
λοιδορίας ἀπέχειν : τὸ
σώματι ἐγκράτειαν καὶ
σωφροσυνὴν, καὶ ἁγ-
νείαν ἀσκεῖν : τὸ ἀλλο-
τρίων μὴ ὀρέγεσθαι μή-
τε ἐπιθυμεῖν : τὰ πρὸς
τὸν βίον ἀναγκαῖα δι-
καίως καὶ πιστῶς πορί-
ζεσθαι : καὶ ἐν οἵᾳ
ἂν τοῦ βίου αἱρέσει ὁ Θε-
ὸς με καταστήσῃ, τὸ κα-
θῆκον ποιεῖν.

Δ. Νυνὶ, ὦ παῖ, ἀκού-
ειν σου βούλομαι τὰ ἴ-
δια τινῶν καθήκοντα
διεξελθόντος ἔτι διὰ
πλειόνων, καὶ πρῶτόν γε
τὰ ἐν τῷ ὑπακούειν καὶ
πειθαρχεῖν κείμενα : ἐ-
πειδὴ αὕτη ἡ ἀρετὴ τῇ
ἡλικίᾳ καὶ καταστάσει τῆ

tem in rebus omnibus: mentem ab omni malitia odióque vacuum atq; integram seruare : manus a fraude, furto, latrocinijs : linguam ob omni maledicentia, mendatio, & ab infamia cuiquam inferenda abstinere. Corpus temperatè sobriè, & castè habere: aliena non concupiscere neque appetere. Res ad viuendum necessarias iustè mihi, & cum fide acquirere: & in eo vitæ statu, in quo me Deus collocabit, officium non deserere.

M. *Volo te mi fili, de certis adhuc quorundam officijs fusiùs paulo dicere, illaq; primũ, quæ in colendis obedientiæ officijs sita sunt explicare : cuius virtutis munera ad ætatis conditionísque tuæ*

rationẽ maximè pertinent. Age ergo, dic mihi primum, quod ſit ſubiectorum erga ſuũ principem officium.

σῆ μάλιϛα προσήκει. φέρε δή, εἰπέ μοι πρῶτον, τί τ̃ ἀρχομένων ἡ πρὸς τὸν ἄρχοντα γινόμενον.

Rom. 13. 2. Pet. 2.

A. *Sancti Apoſtoli diui Paulus & Petrus docent poteſtates omnes ſuperiores à Deo, creatas & conſtitutas eſſe, & eos, qui poteſtati reſiſtunt, contra diuinum decretũ repugnare, ipſõſque ſibi damnationem accerſere: ſubiectos proinde omnes etiã atque etiã monent, vt principem ſuum metuant, diligant, colant: eius legibus, edictis, præceptis, legúmque & regni miniſtris modeſtè pareant, idque non propter metũ ſolùm, ſed rectæ etiam volũtatis conſcientiam: vt vectigalia omnia, tri-*

Μ. Οἱ ἅγιοι ἀπόϛολοι Παῦλος καὶ Πέτρος διδάσκουσιν ὅτι πάσας τὰς ὑπερεχούσας ἐξουσίας ὁ Θεὸς ἔκτισε καὶ διέταξε, καὶ ὅτι οἱ τῇ ἐξουσίᾳ ἀντιούμενοι πρὸς τὴν τ̃ Θεοῦ διαταγὴν ἀντιτείνουσι, καὶ κατάκρισιν ἑαυτοῖς περιποιοῦνται. πάντας οὖν τοὺς ἀρχομένους παρακαλοῦσι πάλιν καὶ πολλάκις φοβεῖσθαι, καὶ φιλεῖν, καὶ θεραπεύειν τὸ ἄρχοντα: τοῖς αὐτ̃ νόμοις, τοῖς διατάγμασι, τοῖς παραγέλμασι, καὶ τοῖς ὑπ' αὐτ̃ δικαζομένοις καὶ τοπολιτηταῖς καλαζᾶσι πρᾴως πειθαρχεῖν, οὐ μόνον διὰ φόβον, ἀλλὰ καὶ συνειδήσιν ἀγαθὴν: τὰ τέλη πάντα.

καὶ

καὶ τοὶς ὀφειλομένους φόρους τελεῖν: μήτε τᾶις οὐσίαις μόνον πάσαις, ἀλλὰ καὶ τοῖς αὐτῶ σώμασι χρῆσθαι πρὸς τὸ πιστῶς ὑπηρετεῖν τῶ ἄρχοντι. ἔτι δὲ προσήκει αὐτοῖς εὐχὰς τῶ Θεῶ ποιεῖσθαι, ὅπως τὰ ἄρχοντα σώσῃ, καὶ ἐν πάσῃ χρηστότητι καὶ εὐσεβείᾳ μὴ μόνον φυλάξῃ, ἀλλὰ καὶ ὅτι πλεῖον αὐξήσῃ, ἢ καὶ τὸ ζόφον αὐτοῦ, ἐάν τε κακοήθης ᾖ, ἐπαν ορθώσῃ: τὸ τελευταῖον, δεῖ αὐτοὺς μηδὲν ἐλλείποντας τῶ τὰ καλῶν ὑπηκόων ἔργα ἀπὸ δάζειν, ὅπως ἄρχοντα πρᾶον καὶ χρηστὸν κτήσονται.

buátque debita conferant: nec opibus solùm omnibus, sed & corporibus etiam suis principi fideliter inseruiant. Deum item precibus omnibus orare debent, vt principem tueri, & in omni bonitate, pietatéque non conseruare modó, sed cumulatiùs etiam augere, aut mores eius, si forte malus fuerit, emendare velit, omnibus denig bonorum subditorum officijs promereri, vt principe facili bonóque in se vtantur. 1. Tim. 2.

Δ. Νῦν λέγε περὶ τῶ τὰ τέκνων πρὸς τοὺς γονέας καθήκοντος.

M. *Nunc de liberorum erga parentes officijs narra.*

Μ. Ἡ ἱερὰ γραφὴ κελεύῃ τοὺς παῖδας τοῖς γονεῦσι πείθεσθαι καὶ ὑπηρετεῖν: φοβεῖσθαι αὐ-

A. *Sacra Scriptura libetos iubet, parentibus obtemperare atque inseruire, parẽtes* Ephe. 6. Col. 3. Prou. 10. & 13. & 29.

timere, charißimos eos habere, eos colere & reuereri: eáq; nõ verbis ſolũ, factiſque, ſed verè etiã atq; ex animo preſtare: parẽtum præceptis parere, & vitæ eorum exempla imitari: a parentibus ſi quando caſtigentur patiẽtur ferre: Deum optimum maximũ vt parentes ſaluos atque conſeruatos velit, aſſiduè ſupplicitérq; precari: parentes, ſi fortè in egeſtatem, aut afflictam fortunam inciderint, facultatibus ſuis ſubleuare atq; alere: parendo, cunctiſque piorum liberorum officiis præſtãdis, nullum paterni erga ſe amoris bonitatiſq; promerẽdæ occaſionem amittere.

τοὺς, καὶ ἀγαπᾶν, καὶ θεραπεύειν, καὶ αἰδεῖσθαι, οὐκ εἰλόγοις μόνον καὶ ἔργοις. ἀλλὰ γνησίως καὶ ἀληθῶς: τοῖς τῶν γονέων παραγγέλμασιν ὑπακούειν, καὶ τὰ ἐν βίῳ αὐτῶν παραδείγματα μιμεῖσθαι: ἐὰν ὑπὸ γονέων παιδευθῶσι, μὴ δυσχεραίνειν: τὸν θεὸν διὰ παντὸς ἱκετεύειν τοὺς γονέας σῶσαι καὶ φυλάξαι: ἐὰν δὲ ποτε εἰς δυσπραξίαν καὶ δυσχρίαν τινὰ ἐμπέσωσι, βοηθεῖν αὐτοῖς καὶ ἐπικουρίαν ἐκ τῶν ἰδίων ἀγαθῶν φέρειν: πλουσίους ὄντας, καὶ πάντα τὰ τῶν καλῶν παίδων ποιοῦντας τιμᾶν παρὰ τοῖς ἀγαθοῖς καὶ εὔνοιαν κατασκευάσασθαι.

M. *Iam abs te audire velim, quid de Spiritu*

Δ. Θέλω νῦν ἀκοῦσαί τι μεμαθηκὰς περὶ τοῦ καθήκον-

θήκοντος τῶν πνευματικῶν τέκνων, τῆς παροίκων δηλαδὴ καὶ ἀκροατῆς πρὸς τοὺς αὐτῆς ποιμένας καὶ θείους κήρυκας, ὡς πνευματικούς τινας γονέας ὑπάρχοντας.

aliũ liberarum, paracorum videlicet, vel curialiũ, auditorúmque officijs erga pastores ſuos, & concionatores, vt ſpirituales parentes, didiceris.

M. Οἱ πάροικοι καὶ ἀκροαταὶ ἐν ᾧ λόγῳ τοῦ Θεοῦ κελεύονται τοῖς ποιμέσιν αὐτῆς καὶ ἀγορηταῖς διπλοῦν ἀπονέμειν τιμήν: τοῦτ' ἔστι μὴ μόνον αὐτοὺς αἰδέσεσθαι καὶ πείθεσθαι αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ διὰ λόγον τε καὶ τῶν ἑαυτοῖς ὑπαρχόντων ἐπικουφίζειν καὶ χρῆσθαι αὐτοῖς. ἐκεῖνο δὲ μάλιστα εὐλαβεῖσθαι δεῖ αὐτοὺς, ὅπως μὴ τὸν καλὸν τοῦ θείου λόγου σπέρμα δι' αὐτῆς ἐσπαρμένον ὑπὸ ἀμελείας καὶ ὀλιγωρίας φθείρεσθαι ἐάσωσιν, ὡς καταβληθὲν εἰς γῆν πετρώδη καὶ ἄγονον.

A. *Paræcis auditoribúſque in verbo Dei præcipitur, vt paſtoribus ſuis & cõcionatoribus duplicem honorem tribuant: id eſt, vt eos non reuereãtur ſolùm, illíſque obtemperent: verùm etiam vt tum verbis, tum ſubſidiis ſuis illos ſubleuent, atque ſuſtentent. In primis verò* 1. Tim. 5.
canere debent, ne bonum diuini verbi ſemen per illos ſeminatũ, incuria deſidiáq; ſua, vt in ſaxetum, aut ſolũ ſterile ſparſum, perire patiantur. Math. 23.

Δ. Διέξελθε γοῦν τὰ τῆς

M. *Seruorũ nunc quæ*

sint officia declarato.

Ephe. 6. Col. 3.

A. *Seruorum aduersus dominos officia in sacris literis sic describuntur. Serui dominis vestris terrestribus in omnibus obedite, cum timore atque tremore simpliciterque & ex animo, vt Christo ipsi obsequentes: non simulata sedulitate oculis seruientes, vt qui hominum beneuolẽtiam captant, sed vt serui Christi: quicquid verò feceritis, animo id æquo libentique facite, vt Dei potiùs quam hominũ voluntati obtemperantes, certi a Deo vos esse hæreditatis præmio donãdos: domino enim Christo seruitis.*

M. *Tamet si charissime fili, tibi per ætatem parendi potiùs quàm imperandi præceptis*

δ ὑλων ἔργα.

Μ. Τὰ τ δούλων πρὸς τοὺς δεσπότας γινόμενα ὧδέ πως ἐκ πίδεται ἐν ταῖς γραφαῖς. οἱ δῦλοι τοῖς ἐπιχθονίοις ὑμῶν δεσπόταις δὴ πᾶσιν ὑπακούετε μετὰ φόβου χ τρόμυ, ἁπλοϊκῶς καὶ ἐκ ψυχῆς, ὡς χριςῷ αὐ φ πφθόμενοι: μὴ διὰ προσποικτῦ τινὸς περιεργίας τοῖς ὀφθαλμοῖς δουλεύοντες: ὡς ἀνθρωπάρεσκοι, ἀλλ' ὡς χριςοδ δῦλοι ὄντες: καὶ ὅ, τι ἐὰν ποιήσητε, προθύμως καὶ ἐκόντες ποιεῖτε, ὡς φ Θεῷ μᾶλλον ἢ τοῖς ἀνθρώποις ὑπηρετοῦντες, εἰδότες ὅτι τὴν κληρονομίαν παρα θεοδ λήψεσθε: χριςοδ γὰρ φ κυρίῳ δουλεύετε.

Δ. Εἴκαι σοι, ὦ προσφιλέςατε παῖ, διὰ τὴν ἡλικίαν τὴν σὴν, τὰ φ ἄρχεσθαι μᾶλλον ἢ τῷ

ἄρχειν

ἀρχὴν προσήκοντα ἔργα εἰδέναι ἀναγκαιότερόν ἐστιν, ὅμως μέντοι ἐπιδὴ ἱκανὸς μοὶ εἶς μέχρι σεμνοῦ γήρως βιώσασθαι, τοῦ θεοῦ συγχωροῦντος, ὅπερ καὶ συμβήσεσθαι ἐλπίζω, τὸ σὸν ἄγνοεῖν ἔργον οὐκ ἄν ἠθελόν σε· ὁποίᾳ ἂν δὲ βίου τάξει καταστὰς ὑπὸ θεοῦ. διὸ βουλοίμην σε διδάχθης περὶ ὧν δεῖ τοὺς γονεῖς καὶ τοὺς κυρίους καὶ τοὺς οἰκοδεσπότας, καὶ δὴ καὶ τὰς γυναῖκας ποιεῖν. πρῶτον οὖν εἰπὲ ἃ χρὴ τοὺς γονεῖς τὰ αὐτῶν τέκνα δρᾶν.

adhuc sit opus, tamen quum ad honestã honoratámque senectutẽ Dei munere viuere possis, sicuti & victurum te spero: ignarum nollem, quemadmodũ in eo vitæ statu in quo diuino beneficio fueris collocatus, te gerere conueniat. Quamobrẽ explicare te volo, quid ex altera parte, de parentum, dominorum, aut patrum familiâs, itémque De cõiugum officiis didiceris. Dic ergo primũ de parentum in liberos officiis.

M. Τὸ τῶν γονέων πρὸς τοὺς αὐτῶν παῖδας γινόμενον ὁ αὐτὸς ἀπόστολος Παῦλος τοιοῦτον εἶναί φησι, δηλονότι εὐθὺς ὅτε πρῶτον τεχθήσονται πρὸς φόβον καὶ παιδείαν τοῦ Κυρίου, πρὸς αἰσχύλον, πρὸς μῖσος τῶν κακιῶν, καὶ

A. Parentum erga liberos officium, sicuti idem Apostolus D. Paulus docet, est, vt eos ab ipsis statim incunabulis, ad timorem & disciplinam Domini, ad verecundiam item, vitiorum odium, & Ephe. 6. Col. 3.

& amorem virtutis instituant: vt que ipsi sese liberis suis omnis pietatis atque sanctitatis exemplaria prebeant. Ab otio verò & desidia, vt malorum omniū matre, liberos suos arcere debēt, curaréque vt aut liberalibus disciplinis, aut aliqua bonæ artis scientia erudiantur: vt cum adoleuerint, ad victum necessaria honestè iustéque possint acquirere.

2.Cor.12. Prou. 10. & 13.&.29.

ἐρωτα τ ἀρετῆς παιδεύειν αὐτοὺς, καὶ πάσης μὲν εὐσεβείας καὶ ἁγιωσυνμένης παράδειγμα τοῖς παισὶ παρέχειν ἑαυτούς, ἀπ' ὀκνῦ δὲ καὶ ῥαθυμίας, ὡς πάντων κακῶν μήτηρ, τοὺς ὑῆς αὐτῶν εἴργειν δεῖ, καὶ ἐπιμελεῖσθαι ὅπως ἡ τῶν ἐλευθερίας τῶν ἐπιστημῶν παιδευθῶσιν ἢ καὶ τ μηχανικῶν τινα μὴ αἰσχρὰν οὖσαν ἐκμάθωσιν, ἐφ ᾧ ἐπειδὰν ἀνδρωθῶσι τὰ πρὸς βοηθὸν ἀναγκαῖα καλῶς καὶ δικαίως πορίζεσθαι.

M. Perge nunc ad dominorum & Patrum familias officia.

Δ. Πρὸῖδι νυῦ ὅπη τὰ τῶν κυρίων καὶ οἰκοδεσποτῶν ἔργα.

A. Dominis & Patribus familiâs, qui in locum parētum famulis & familiis suis peruenerunt, cauendum esse didici, ne famuli languori sese desidiæq; dedant: curandúmque

Μ. Τοὶς κυρίους καὶ οἰκοδεσπότας, οἳ γονέων παρὰ τοῖς οἰκέταις καὶ τᾶς οἰκίαις τάξιν ἐπέχουσιν, εὐλαβεῖσθαι δεῖν ἐδιδάχθην, μὴ οἱ θεράποντες ἀργεῖν καὶ ῥαθυμεῖν ἐθιζῶσιν, ἐπιμελησέντας

λησέντας

ληθέντας ὅπως τῆτε πολλῇ παιδείᾳ, καὶ δὴ μάλιστα τῇ αὐτῶν μιμήσει οἱ ζόποι αὐτῶν καλοὶ καὶ πρέποντες καὶ ἀσφαλοῖ γίγνωνται. ὀφείλουσι δὲ σιδάσκειν αὐτοὶς ἄνευ πάσης ἀπάτης καὶ ἀναβολῆς καὶ ἀναδύσεως, ἃς αὐτοὶ ἐπαγγέλλονται τέχνας, ᾗ ἃς συνέθεντο διδάξειν, σὺκ ἄλλως ἢ ὡς οἱ γονεῖς εἰώθασι τοῖς ἰδίοις παισὶ προσφέρεσθαι. Κἂν μὲν ἢ ποτε δέ κολάζεσθαι πληγῆς χρεία τοῦτο ποιείτωσαν οὕτω μετρίως καὶ πράως καὶ μετὰ τοσαύτης δὲ βελτιοῦν αὐτοὺς ἐπιθυμίας, ὅσης ἔχειν εἰώθασιν οἱ γνήσιοι γονεῖς πρὸς τοὺς ἀγαπητοὺς αὐτῶν παῖδας: τούτου ἀεὶ μεμνημένοι, ὅτι καὶ αὐτοὶ κύριον ἔχουσιν ὁ οὐρανῶν.

tum institutione diligenti, tum imprimis imitatione sui, vt mores eorum ad honestatem, decorum, & virtutem formẽtur. Cum quibus vero pacti sunt artibus eos, quas ipsi profitentur, erudire, non secùs atque liberos suos parentes consueuerunt, sine vlla fraude, dilatione, aut ludificatione perdoceant. Quod si quando animaduersione opus fuerit, tam moderate, tam clementer, tantóque emendandi studio, vt naturales parentes charos liberos solent castigatione afficiant huius semper memores, esse & sibi quoque in cœlo Dominum.

Ephe.6. b.9
Col.4.a.3.
Hcb.12.b.7

Δ. Διέξελθε νυῦ πῶνα οἱ ἄνδρες ὀφείλουσι τὰς

M. *Maritorum iam officia erga vxores recense,*

cense.

ἑαυτῆς γυναῖξίν.

Math.8,b. 14. 1.Pet.3,b. 7. Ephe.5.d. 25. Col.3.c. 19.

A. *D. Petrus Apostolus, qui & ipse maritus fuit: & D. item Paulus, maritos sicuti ego accepi, instituunt, vt prudentur cũ vxoribus scienterque, & absque omni omnino acerbitate versentur vt vxores nõ secus ac sua ipsorum corpora diligant, tueantur, foueant: imo maritos suas coniuges amare debere, perinde atque Christus Ecclesiã dilexit qui semetipsum illi impendit, vt eam sanctam efficeret.*

Μ. Αὐτὸς μθν ἐδιδάχθην ὅτι ὁ ἅγιος Πέτρος ἀπόστολος, γήμας γυναῖκα καὶ αὐτὸς, ὁμοίως δὲ καὶ ὁ θεσπέσιος Παῦλος τοὺς ἄνδρας παιδεύουσι κατὰ γνῶσιν καὶ ἄνευ πάσης πικρίας καὶ δυσκολίας συνοικεῖν τῆς ἰδίας γυναικὶ: καὶ ἀγαπᾶν καὶ τρέφειν καὶ θάλπειν αὐτὰς ὡς ἄλλως ἢ τὰ ἴδια σώματα: καὶ δὴ καὶ δεῖν τοὺς ἄνδρας οὕτως ἀγαπᾶν τὰς γυναῖκας, ὡς ὁ χριστὸς ἠγάπησε τὴν ἐκκλησίαν, ὃς παρέδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ αὐτῆς, ἵνα αὐτὴν ἁγιάσῃ.

M. Perge porrò explicare, quomodo vxores vicissim sese gerere debeant.

Δ. Μετιθι γὰρ ὅπῃ τὴν διηγεῖσθαι ὡς δεῖ τοὐναντίον τὴν γυναῖκα τὸν ἑαυτῆς βίον διοικεῖν.

Ephe.5.d. 22.

A. *Eosdem illos sanctos Apostolos vxores docere & commonefacere intellexi, vt ma-*

Μ. Οἱ αὐτοὶ ἅγιοι ἀπόστολοι τὰς γυναῖκας διδάσκουσι καὶ κελεύουσι τοὺς ἰδίους ἄνδρας φο-

φοβεῖσθαι, καὶ ἐκείνους ὡς δὲ κυρίῳ αὐτῷ πείθεσθαι καὶ ὑπακούειν. ἔστι γὰρ ὁ μὲν ἀνὴρ τῆς αὐτοῦ γυναικὸς ἡ κεφαλὴ, ὥσπερ ὁ Χριστὸς τῆς ἐκκλησίας· διὸ καθάπερ ἡ ἐκκλησία δὲ Χριστῷ ὑποτάσσεται, οὕτω καὶ τὰς γυναῖκας χρὴ τοῖς ἰδίοις ἀνδράσιν ἐν πάντων εἶναι πειθοῖ ὑπ', καθὼς πρέπον ἐστὶν ἐν Κυρίῳ: ὡς καὶ Σάρρα ὑπήκουσε δὲ Αβραάμ, κύριον αὐτὸν καλοῦσα. ἀπαγορεύονται δὲ αἱ γυναῖκες παρὰ τὴν γραφὴν περιπλοῖ καὶ πολυτελῆ ἐνδύτα ἀμφιέσθαι, ἢ τρέχας ἐμπλέκειν καὶ χρυσῷ περιχεῖν: ὀφείλουσι δὲ τὰς ἁγίας ἐκείνας μιμούμεναι γυναῖκας, αἵ τινες ἔστι δὲ Θεῷ ἤλπισαν, δὲ ἀνδρὶ περὶ τὸ σῶμα πόσμῳ μετρίῳ καὶ ἁπλῷ χρῆσθαι, τοῦ δὲ

ritos suos reuereatur, illisque haud secùs ac domino ipsi, pareant & obtemperent: esse enim maritum vxoris suæ caput, vt & Christus est Ecclesiæ caput. Proinde quemadmodum Ecclesia sine congregatio Christo est subiecta, sic & vxores viris proprijs in omnibus rebus, ita vt conuenit in domino obsequentes esse oportet: sicuti & Sara obediuit Abrahæ, eúmque dominum appellauit. In sacris verò literis vxores vestitu se magnifico sumtuoso ue exornare, vel intortos aut auro redimitos habere crines prohibentur, sed vt ad exemplũ sanctarũ illarum matronarum, quæ in Deo spem collocarunt, externum quidem amictum

Col. 3 c. 18. 1. Pet. 3. a. 1.

1. Pet 3. a. 3.

ctum mediocrem simplicémque induant, interno verò illo virtutũ cultu animos excolant: lenitate videlicet, mansuetudine trãquilitate, castitate quæ res sunt in oculis Dei prestantissima.

ψυχλὼ ϕ ἐνδοθεν ἀπ' ἀρετῆϛ καλλωπίσματι κοσμῆν, δηλονότι τῇ εὐκολίᾳ, τῇ πραότητι, τῇ ἡσυχίᾳ, τῇ ἀτυφίᾳ: ταῦτα γὰρ ὁ Θεὸς πάντων μᾶλλον φιλεῖ.

M. Iam verò mi fili, quum non sit situm in hominis cuiusq; potestate, vt istis similibúsque Dei præceptis per se pareat, illique ex sanctiss. legũ suarũ præscripto inseruiat, nisi ipse virtutẽ nobis diuinitùs largiatur, quæ noctes dieſq; assiduis est efflagitanda precibus, an precationem illam, quæ dominica dicitur, teneas, intelligere, & eam a te proinde mihi recitari velim.

Δ. Οντος ἀμηχάνου, ὦ πᾶϊ, ἀνθρώπῳ γε πεφυκότι ἰαῦλας, ϗ τοιαύτας ἄλλας τῇ Θεῷ ἐντολὰς φυλάσσειν δι' ἑαυτοῦ, καὶ ϕ Θεῷ κατὰ τὰ ἁγιώτατα τοῦ τῶ αὐτῶ νόμων κανόνα λατρεύειν, ἐὰν μὴ ἐκεῖνος δυνάμιν θεόθεν ἡμῖν ἐμποιῇ, ὡ δεῖ ἡμᾶς ἀδιαλείπτως δι' εὐχῶν αἰτεῖσθαι: θέλω ἐδέναι εἰ τὴν Κυριακὴν ὀνομαζομένην προσευχὴν ἐπίστασαι, καὶ αὐτὴν μοι λέγοντος σου ἀκοῦσαι βούλομαι.

A. Pater noster qui es in cœlis san-

Math. 6. Luc. 11.

Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά

ἁγιασθήτω τὸ ὄνομά σου, ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου, γενηθήτω τὸ θέλημά σου, ὡς ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς. Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον, καὶ ἄφες ἡμῖν τὰ ὀφειλήματα ἡμῶν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἀφίεμεν τοῖς ὀφειλέταις ἡμῶν. καὶ μὴ εἰσενέγκῃς ἡμᾶς εἰς πειρασμόν, ἀλλὰ ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. ὅτι σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία, καὶ ἡ δύναμις, καὶ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

sanctificetur nomen tuum. Veniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, sic etiam in terra. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et remitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus debitoribus nostris. Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo. Quia tuum est regnum, & potentia, & gloria, in secula. Amen.

Α. Τί αἰτεῖς παρὰ θεοῦ ἐν τῇ εὐχῇ ταύτῃ;

M. *Quid a Deo in hac precatione expetis.*

Μ. Εὔχομαι Κυρίῳ τῷ Θεῷ μου, τῷ πατρὶ οὐρανίῳ, πάντων ἀγαθῶν αἰτίῳ ὄντι, τὸ θεῖον αὐτοῦ πνεῦμα ἐμοί τε καὶ πᾶσι κοινῇ τοῖς ἀνθρώποις χαρίσασθαι, ὥστε εὐσε-

A. *Precor Dominum Deum meum, Patrem cœlestem, bonorũ omnium authorem, vt ego, & vniuersi mecum mortales diuino illius Spiritu affiati, e-*

um pié ſanctéque colamus & veneramur illi inſeruiamus: & eius voluntati, vt par eſt, obediamus. Oró, Deũ, vt omnia in vniuerſum, vel quæ ad animæ ſalutem ſunt neceſſaria, vel quæ ad vſum vitæ pertinent, nobis largiri velit: vt ſupplicũ miſereri, & peccatis noſtris ignoſcere, pericula omnia tam ab animis quàm corporibus noſtris depellere, a vitijs & flagitiis omnibus auocare, a Satanæ vi atque impetu tueri, & ab interitu ſempiterno conſeruare nos velit. Atq; hæc eũ pro paterna ſua clemẽtia atq; bonitate, per Dominũ noſtrũ Ieſum Chriſtum largiturum eſſe, ſpem bonam concipio: ideóque Amen, id eſt, ita fiat,

βῶς καὶ ἁγίως λατρεύειν καὶ προσκυνεῖν, καὶ ἐλεύθερον μὲν, καὶ τῷ προσήκοντα ὢν αὐτῷ θελήματι παρέχειν ὑπακοὴν. δέομαι δὲ τοῦ Θεοῦ πάνθ' ἁπλῶς τά τε πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς σωτηρίαν ἀναγκαῖα, καὶ τὰ πρὸς τὸν τοῦ βίου χρείαν ὁπωσδήποτε ἀναγκαῖα ἡμῖν, τοὺς ἱκέτας ἐλεῆν, τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν συγχωρῆσαι, καὶ τῶν κινδύνων τάς τε ψυχὰς καὶ τὰ σώματα ἀπαλλάττειν, τῶν κακιῶν καὶ πλημμελημάτων ἀπαλλαγὴν ἀπάγειν, καὶ τῆς Σατανᾶ βίας καὶ ὁρμῆς ῥύεσθαι καὶ ἐκ αἰωνίου ὀλέθρου σῴζειν ἡμᾶς. καὶ τούτων μὴ μόνον παρ' αὐτοῦ τυγχάνειν ὑπὸ τῆς πατρικῆς αὐτοῦ προνοίας καὶ χρηστότητος διὰ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐλπίδας ἀγαθὰς ἔχω· καὶ διὰ τοῦτο τελευτῶν τῷ προσεύχομαι λέγω, Ἀμήν

μὲν, τοῦτ' ἔστιν, οὕτω γενηθέντα.

Δ. Πόσα μυστήρια παρέδωκε ὁ Κύριος τῇ ἐκκλησίᾳ αὐτοῦ;

Μ. Δύο: τὸ βάπτισμα, καὶ τὸ Κυριακὸν δεῖπνον.

Δ. Τί ἐστὶ μυστήριον;

Μ. Τὸ ἔξωθεν καὶ ὁρατὸν σημεῖον, ὃ τὴν ἔνδοξον καὶ πνευματικὴν χάριν παρίστησιν, ὑπ' αὐτοῦ Χριστοῦ διατεταγμένον πρὸς τὸ ταχυτήριον εἶναι τῆς Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς δι' αὐτοῦ Χριστοῦ τοῦ σωτῆρος φιλοδωρίας τε καὶ μεγαλοδωρίας: ἐν ᾧ αἱ τοῦ Θεοῦ ἐπαγγελίαι περὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν καὶ ἀϊδίου σωτηρίας διὰ Χριστοῦ δοθείσης οἱανεὶ ὑποσφραγίζονται, καὶ ἡ ἀλήθεια αὐτῶν ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἐμπεδοῦται.

ad finem precationis adiungo.

M. *Quot in Ecclesia sua Sacramenta instituit Dominus?*

A. *Duo: Baptismum, & Cœnam Domini.*

M. *Quid est Sacramentum?*

A. *Est externum & aspectabile signum internam arcanámque spiritualem gratiam representans, ab ipso Christo institutũ, ad testificandum Diuinam erga nos per eundem Christum Seruatorem, beneuolentiam atque beneficentiam: qua Dei promissiones de remissione peccatorum, & eterna salute per Christum data, quasi consignantur, & earum veritas in cordibus nostris certiùs, confirmetur.*

M. *Sacramentū quot partibus constat?*

A. *Duabus: signo externo atque aspectabili, & interna inuisibilique gratia.*

M. *Quod est in Baptismo signum externum?*

Math. 28. A. *Aqua, in quam Baptizatus intingitur, vel ea aspergitur.* In Nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti.

M. *Quæ est arcana & spiritualis gratia?*

A. *Remissio peccatorum, & Regeneratio: quæ vtraque habemus a morte & resurrectione Christi eorū verò obsignationē atque pignus habemus in hoc Sacramento.*

M. *Baptismi vim apertiùs adhuc mihi edissere.*

A. *Quum natura alieni ab Ecclesia Dei*

Δ. Εκ τινῶν συνέστηκε μερῶν τὸ μυστήριον.

M. Εκ δυοῖν· τοῦ τε ἐξωθεν καὶ ὁρατοῦ σημείου, καὶ τοῦ ἐνδοθεν καὶ ἀοράτου χάριτος.

Δ. Ο βαπτισμὸς ποῖον ἔχει τὸ ἐξωθεν σημεῖον;

M. Τὸ ὕδωρ, εἰς ὃ ἐμβάπτεται ὁ βαπτιζόμενος, ἢ καὶ ῥαντίζεται αὐτῷ, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Δ. Τίς ἐστιν ἡ ἀόρατος καὶ πνευματικὴ χάρις;

M. Αφεσις ἁμαρτιῶν καὶ ἀναγέννησις, ὧν ἀμφοτέρων ἐκ τοῦ θανάτου καὶ ἀναστάσεως τοῦ χριστοῦ τυγχάνομεν, τοῦτο δὲ ἐπισφράγισιν καὶ τὸ ἐνέχυρον αὐτοῦ ἐν τούτῳ ἔχομεν τῷ μυστηρίῳ.

Δ. Σαφέστερον ἔτι διευκρίνησόν μοι τοῦτο τοῦ βαπτίσματος ἐνέργειαν.

M. Οντων ἡμῶν φύσει μὲν τῆς ἐκκλησίας, καὶ οἰκίας

οἰκίας τοῦ θεοῦ ἀλλοτρίων καὶ διὰ ἁμαρτίας ἡμῶν τῆς ὀργῆς, καὶ αἰωνίου καταχρίσεως ἀξίων: διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰσερχόμεθα εἰς τὴν ἐκκλησίαν, σαφῶς εἰδότες ὅτι τέκνα θεοῦ ἐσμὲν, καὶ εἰς Χριστὸν ἐγκεντριζόμεθα, καὶ τὰ μέλη αὐτοῦ γινόμεθα, καὶ εἰς ἓν σῶμα αὐτῷ συνεκούμεθα.

que familia, & per peccatum filij iræ, digneque æterna damnatione simus, per Baptismum in Ecclesiam admittimur, certiores facti filios Dei iam nos esse, & in Christi corpus insertos, eiúsque membra factos, in vnum cum ipso corpus coalescere.

Δ. Τίνα δεῖ προσεῖναι τοῖς προσερχομένοις τῷ βαπτίσματι;

M. Πίστιν καὶ μετάνοιαν.

M. *Quæ requiruntur ab ijs, qui ad Baptismum accedunt?*

A. *Fides, & pœnitentia.*

Δ. Λέγε περὶ τούτων σαφέστερον;

M. *Hæc planiùs explica.*

Μ. Ὀφείλομεν πρῶτον μὲν τοῖς φαύλως ἡμῖν βεβιωμένοις σφόδρα μετανοεῖν, καὶ ἀκριβῶς πεπεῖσθαι ὅτι τῷ τοῦ Χριστοῦ αἵματι τὰς ἁμαρτίας καθαριζόμεθα, καὶ οὕτω τῷ θεῷ ἀρέσκομεν, καὶ ὅτι τὸ πνεῦμα

A. *Anteacta impiè vita vehementer primùm pœnitere, & certam fiduciam habere debemus, nos Christi sanguine à peccatis purgatos, atque ita Deo gratos esse Spiritúmque eius in*

nobis habitare. Et secundum fidem & professionem in Baptismo actam, omni ope enitendum, vt carnem nostrã mortificemus, & pia vita declaremus nos Christum induisse, & eius spiritu donatos esse.

αὐτοῦ ἐν ἡμῖν οἰκοῦντος. καὶ κατὰ τὴν ὁμολογίαν καὶ ἐπαγγελίαν ἣν ἐν βαπτίσματι πεποιημένοι, ἐπιμελῶς ἀγωνίζεσθαι δεῖ ὅπως τὴν ἡμετέραν σαρκὰ νεκρώσωμεν, καὶ διὰ τοῦ εὐσεβοῦς βίου φανερὸν ποιήσωμεν ὅτι τοῦ Χριστοῦ ἐσμεν, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἀπελάβομεν.

M. *Quî fit tum vt infantes baptizantur, qui hac per ætatem hactenus præstare non possunt.*

Δ. Πῶς οὖν βαπτίζονται οἱ νήπιοι οἱ μὴ δυνάμενοι ὑφ' ἡλικίας ἀποτελεῖν ταῦτα;

A. *Quia ad Ecclesiã Dei pertinent, & Dei benedictio, promissióque Ecclesiæ facta per Christum, in cuius fide baptizãtur, ad eos pertinet: quæ postquã adoleuerint, ipsos intelligere, credere, atque agnoscere oportet: enitique vt Christiani hominis officiũ,*

Μ. Ὅτι τῇ ἐκκλησίᾳ προσήκουσι, καὶ ὅτι ἡ εὐλογία καὶ ὑπόσχεσις τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν διὰ Χριστοῦ πεποιημένη, εἰς οὓς τὴν πίστιν βαπτίζονται, ἐκείνοις προσήκει. ἐπειδὰν δὲ εἰς ἥβην ὁρμήσωνται, δεῖ μὲν αὐτοὺς ταῦτα εἰδέναι, καὶ πιστεύειν καὶ ὁμολογεῖσθαι· καὶ δὴ καὶ πᾶσαν ποιεῖσθαι ἀγω-

δὴν

δὴν ὅπως τὰ ὃ χρισιανῷ ἀνθρώπῳ πρέποντα τοῖς ἤθεσι καὶ τῷ βίῳ ποιῶσιν, ὥσπερ ἐπὶ τῷ βαπτίσματι ὡμολογήκασι.

quod in Baptismo pollicitι sunt atque professi, moribus & vitæ præstent.

Δ. Τίς ἐστὶν ὁ τῆς Κυριακῆς δείπνου τύπος;

M. *Quæ est Cœna dominicæ ratio?*

Μ. Οὐκ ἄλλος, ἢ ἣν ὁ Χριστὸς αὐτὸς διετάξατο: ὃς ἐν τῇ νυκτὶ ᾗ προεδίδοτο, ἔλαβεν ἄρτον καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε, καὶ τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς ἔδωκεν, εἰπών: λάβετε, φάγετε: τοῦτό μού ἐστι τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν διδόμενον: τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ ποτήριον ἔλαβε μετὰ τὸ δειπνῆσαι, καὶ εὐχαριστήσας ἔδωκεν αὐτοῖς, λέγων, πίετε ἐκ τούτου πάντες: τοῦτο γάρ ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς καινῆς διαθή-

A. *Eadem nimirum, quam Christus dominus instituit:* Qui ea, qua traditus est, nocte, accepit panem, & postquã gratias egisset, fregit, & dedit Discipulis suis, dicens: Accipite, edite, hoc est corpus meum, quod pro vobis datur: hoc facite in mei commemorationem. Ad eundem modum & calicem accepit, (peracta Cœna) & gratijs actis, dedit eis, dicens. Bibite ex hoc omnes: Hic

Math. 26. Mar. 14. 1. Cor. 11. Luc. 22.

est enim Sanguis meus noui Testamenti, qui pro vobis & pro multis effunditur, ad remissionem peccatorum: Hoc facite, quotiescunque biberitis, in mei cõmemorationem.

Hanc formam rationémque Cœnæ Dominicæ tenere, donec ipse veniat, & inuiolatè seruare, pieque atque religiosè celebrare oportet.

M. *In quem vsum?*

A. *Vt mortis Domini, summique beneficij illius, quo per eam affecti sumus, gratam perpetuò memoriã celebremus & retineamus: & sicuti in Baptismo renati sumus, ita Cœna Dominica ad vitam spiritualem atq; sempiternã ingi-*

χης, τὸ περὶ ὑμῶν καὶ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν: τοῦτο ποιεῖτε ὁσάκις ἂν πίνητε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν. τοῦτον δὲ τὸν τρόπον καὶ ταύτην τὴν διάταξιν τοῦ κυριακοῦ δείπνου διασώζειν ὁσίως, καὶ εὐσεβῶς φυλάσσειν ἡμᾶς δεῖ, ἕως οὗ ἂν αὐτὸς ἔλθῃ.

Δ. Πρὸς τί δή;

Μ. Ἵνα τοῦ θανάτου Κυρίου, καὶ τῆς ὑπερβαλλούσης εὐεργεσίας, ἧς δι' αὐτοῦ ἐτύχομεν, εὐχαριστήριον ἀδιαλείπτως μνημόσυνον ἔχωμεν: καθάπερ οἱ τῷ βαπτίσματι ἀναγεννηθέντες, οὕτω διὰ τοῦ κυριακοῦ δείπνου εἰς ζωὴν πνευματικὴν καὶ ἁγίαν διηνεκῶς τρεφώμεθα.

μεθα. διὸ εἰσάπαξ μόνον βαπτίζεσθαι, ὥσπερ καὶ γεννᾶσθαι ἐφάπαξ ἀπόχρη: ᾧ δὲ κυριακῷ δείπνῳ πολλάκις χρῆσθαι προσήκει, καθάπερ πολλάκις τρέφεσθαι ἀνάγκη.

Δ. Ἐκ τινῶν συνέστηκε μερῶν τὸ μυστήριον τοῦτο;

Μ. Ἐκ δυοῖν μὲν μεροῖν, ὁμοίως δὲ βαπτίσματι, συνέστηκεν: ὧν τὸ μὲν γήϊνόν ἐστι καὶ αἰσθητόν: τὸ δὲ οὐράνιον, καὶ τὰς ἔξωθεν λαμβάνον αἰσθήσεις.

Δ. Ποῖόν ἐστι τὸ γήϊνον καὶ αἰσθητὸν τοῦ μυστηρίου τούτου μέρος;

Μ. Ὁ ἄρτος, καὶ ὁ οἶνος: οἷς ἀμφοτέροις ἐξίσης ἅπασιας χρῆσθαι ὁ Κύριος διαῤῥήδην προσέταξε.

Δ. Τὸ οὐράνιον οὖν τοῦτο

ter alamur atque sustentemur. Ideoque semel baptismo initiari, vt semel nasci, satis est: at Cœna Dominica, perinde atque alimenti, vsus identidem est repetendus.

M. *Qua sunt huius Sacramẽti partes, atque materia?*

A. *Duplici materia, vel partibus duabus hoc sacramẽtum, perinde atque baptismus cõstat quarũ vna terrena est atq; sub sensus cadẽs: altera cœlestis est quæ sensibus externis ꝓcipi nũ potest.*

M. *Quæ est huius Sacramẽti terrena & sensibilis pars?*

A. *Panis & vinum, quibus vtrisq; vt omnes peraque vterentur, Dominus diserte præcepit.*

M. *Cœlestis illa pars*

& remota ab omnibus externis sensibus quanam est?

μέρος, καὶ μὴ αἰσθητὸν ποῖόν ποτ' ἔστι;

A. Corpus & sanguis Christi, quæ in cœna dominica fidelibus dãtur, ab illisque accipiuntur, edantur, & bibuntur, cœlesti tantùm spirituálique modo, reuera tamen, adeò quidem, vt sicuti panis corpora nutriti: ita & Corpus Christi animas nostras spiritualiter per fidẽ alat: & sicut vino hominũ corda exhilarantur, & roborantur vires: ita sanguine Christi animæ nostræ reficiantur atque recreantur per fidem, qua ratione corpus & sanguis Christi in Cœna recipiuntur. Nam Christum sibi fidentes tam certò facit corporis atque sanguinis sui

Μ. Τὸ σῶμα, καὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, τοῖς πιστοῖς πρόσεστιν ἐν τοῖς οὖσι δι' ἧς κυριακῆς δείπνου λαμβάνουσι, καὶ ἐσθίουσι, καὶ πίνουσιν, οὐρανίῳ μόνον καὶ πνευματικῷ τινι τρόπῳ, ἀληθῶς δὲ καὶ γνησίῳ: ὥστε καθάπερ ὁ ἄρτος τὰ σώματα τρέφει, οὕτω καὶ τὸ σώματι τοῦ Χριστοῦ αἱ ψυχαὶ ἡμῶν πνευματικῶς διὰ πίστεως βόσκονται: καὶ ὥσπερ ὁ οἶνος τὰς τῶν ἀνθρώπων καρδίας εὐφραίνει, καὶ τὴν ἰσχὺν αἴρει, οὕτω τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ τὰς ἡμετέρας ψυχὰς ἀναλαμβάνει καὶ ἀναζωπυρεῖ διὰ τῆς πίστεως, δι' ἧς καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἀπολαύομεν ἐν τῷ δείπνῳ. ὁ Χριστὸς γὰρ τοῖς γε πίστεσι τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος ἑαυτοῦ οὕτω γνησίως μι-

τυ-

τα δίδωσιν, ὡς σαφῶς ἐκείνοις συνοίδασιν ἄρτον καὶ οἶνον τῷ στόματι καὶ τῇ γαστρὶ δεξαμένοις.

participes, quàm certò se panem atque vinum ore & ventriculo recepisse sciunt.

Δ. Πότερον οὖν ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος εἰς τὴν τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ οὐσίαν μεταβάλλονται;

M. An ergo panis & vinum in substantiam corporis & sanguinis Christi mutantur?

Μ. Ἥκιστά γε· τὸ γὰρ ἐκείνου τοῦ μυστηρίου φύσιν ἀναιρεῖν, δίχα τοῦ οὐρανίου τε καὶ γήϊνου πράγματος αὐτὸ συνίστασθαι.

A. Minimè: illud enim esset naturam sacramenti, quod è materia cœlesti atq; terrena constare oportet, extinguere.

Δ. Μῶν ὁ Χριστὸς τὴν θεῖαν ταύτην διετάξατο, ἐφ' ᾧ εἰς θυσίαν προσφέρεσθαι τῷ Θεῷ ὑπὲρ τῆς τῶν ἁμαρτιῶν ἀφέσεως;

M. An institutum fuit a Christo Cœna, vt Deo patri sacrificium pro peccatorum remissione offeratur?

Μ. Μηδαμῶς. τὸ γὰρ τῆς ἁμαρτίας τε καὶ τῆς ὀφλομένης αὐτῇ κολάσεως ἄχθος οὕτω βαρὺ καὶ μέγα καὶ δεινὴν ἰσχὺν ἔχον, ὥστε τὸν μὲν θεοῦ Ἰησοῦν χριστὸν οἷόν τ' εἶναι μόνον ποιῆσαι θυσίαν

A. Nequaquam. Est enim peccati, atque illi debitæ damnationis onus tam graue, tam immensum immane-que pondus, vt solus Dei filius Iesus Christus sacrificium, quo nos

nos ab illis liberaret, facere posset. Quum ergò Seruator noster Christus ipse in cruce se morti pro nobis obtulit, vnicum illam perfectam sempiternámq; hostiã, Deo patri gratissimã, ad peccati expiationẽ semel in perpetuum immolauit, scelerum nostrorum maculas sanguine suo eluens atq; delens ad nostrã in æternum salutem. Nobis verò nihil reliqui fecit, nisi vt fiduciã atq; spem omnem firmissime in illo collocemus, sempiternique illius sacrificij vsum fructum gratis animis capiamus: quod quidem in Cœna Dominica maximè facimus.

σίαν, δι' ἧς ἡμᾶς ἀπηλλάξεν ἄν. Χριστὸς οὖν ὁ σωτὴρ ἡμέτερος θανάτῳ προσενέγκας αὐτὸς ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ ξύλου, τὴν μίαν ἐκείνην ὁλόκληρον καὶ ἀΐδιον θυσίαν, τῷ θεῷ πατρὶ χαριεστάτην οὖσαν, εἰς ἁμαρτίας καθαρμὸν ἅπαξ εἰς τὸ διηνεκὲς ἔθυσε, τὰς τῶν ἡμετέρων ἀδικημάτων κηλῖδας ἀποφώλιος, εἰς τὸν ἡμῖν αἰώνιον σωτηρίαν. ἡμῖν δὲ τοῦτο μόνον ὑπόλοιπόν ἐστι, πάσαις εἰς αὐτὸν ἐλπίσιν ἀμαρτῆσαι βεβαιότατα, καὶ τῆς ἀπολαύειν μετ' αὐτῆς ἀϊδίου θυσίας ἐκείνης ἀπολαύειν μετ' εὐχαριστίας: τοῦτο δὲ μάλιστα ποιοῦμεν ἐν τῇ Κυριακῇ δείπνῳ.

M. Nostrum quod est officium, vt rectè ad Cœnam dominicã ac-

Δ. Τί χρὴ ποιεῖν ἡμᾶς, ἐὰν μέλλωμεν ὀρθῶς προσέρχεσθαι τῇ Κυριακῇ δείπνῳ,

δείπνῳ;

Μ. Δοκιμάζειν δεῖ ἑαυτοὺς, πότερον ἀληθινὰ τοῦ Χριστοῦ μέλη ἐσμέν.

Δ. Ἐκ τίνων γνωρισμάτων φανερὸν ἔσται τοῦθ' ἡμῖν.

Μ. Πρῶτον μέν, ἐὰν ἐκ ψυχῆς μετανοήσωμεν ὅτι τοῖς ἡμαρτημένοις ἡμῖν: εἶτα, ἐὰν ἀκριβῶς πεπεισμένοι ὦμεν, ὅτι ὁ Θεὸς ἡμῖν διὰ Χριστοῦ οἰκτίρμων ἔσεσθαι μέλλει, εὐχαριστοῦντες αὐτῷ ἐπὶ τῇ γενομένῃ διὰ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἀπολυτρώσει. ἔτι δέ, ἐὰν σπουδαίως μελετῶμεν, καὶ ὅλως διατελῶμεν διάζῆν τὸν βίον εὐσεβῶς τὸ μετὰ ταῦτα. τὸ δὲ τελευταῖον, ἐπιδὴ τὸ Κυριακὸν δεῖπνον τῶν ἀνθρώπων πρὸς ἀλλήλους συναφείας καὶ ἀγάπης σύμβολον περιέχει, ἐὰν τοιοῦτος, ἕκαστον σύμπαντας τοὺς ἀνθρώπους ὡς

cedamus?

A. *Vt nosipsos exploremus, nũ vera simus Christi membra.*

M. *Quibus id notis deprehendemus?*

A. *Primùm si ex animo nos pœniteat peccatorum nostrorũ: deinde, si certa spe de Dei per Christum misericordia nitamur, atque nos sustineamus, tum grata redemptionis per mortẽ eius acquisita, memoria. Præterea, si de vita in futurum piè degẽda seriam cogitationem & destinatum propositũ suscipiamus. Postremo, cum coniunctionis etiam, charitatísque inter homines mutuæ Symbolũ in Cœna dominica contineatur, si proximos, id est mortales omnes, fraterno amo-*

amore, sine vlla malevolentia odióue prosequamur.

Precationes ante epulas, & cum epulati sumus gratiarum actiones.

Ante conuiuium precatio.

Psal. 144. OCuli omnium suspiciunt, & in te, O Deus, spem suam collocant: tu tempestiuos illis cibos suppeditas: dilatas tu manum tuam, & animantium genus omne tua beneficentia exaturas. Precamur sanctissime Domine Deus, vt nos tibi, nobisque omnia dona, quæ de tua munifica liberalitate accipimus, consecrare velis, per Iesum Christum Dominum nostrum. Amen.

Pater noster qui es in cælis. &c.

ἀδελφοις· ἀπατῶμεν, ἄνευ πάσης κακονοίας καὶ μίσους.

ΠΡΟΣΕΥΧΑΙ πρὸ δοφῆς, καὶ Εὐχαριστίαι μετὰ τροφήν.

Πρὸ συμποσίου.

Οἱ ὀφθαλμοὶ πάντων ἀναβλέπουσι πρός σε, καὶ σὺ δίδοις τὰς ἐλπίδας ἔχουσιν, ὦ Θεός: σὺ τὴν εὔκαιρον αὐτοῖς τροφὴν χορηγεῖς: σὺ ἀνοίγεις τὴν σὴν χεῖρα, καὶ πᾶν γένος τῶν ζώων τῆς σῆς μεγαλοδωρίας ἀποπλήρεις. ἀντιβολῶμέν σε ὦ ἅγιε Κύριε Θεὸς, ἡμᾶς σοι, καὶ πάντα τὰ δῶρα, ἃ παρὰ τῆς σῆς μεγαλοπρεπείας λαμβάνομεν, ἡμῖν ἁγιάζειν, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, Ἀμήν. Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς) καὶ τὰ λοιπά.

Μετὰ συμπόσιον.

Ο Βασιλεὺς τ ἀϊδίου δόξης παρασκευασάτω ἡμᾶς κοινωνοὺς καὶ συμμετόχους τ οὐρανίου ζαπέζης αὐτοῦ διὰ Ιησοῦ Χριστοῦ τ Κυρίου ἡμῶν. Αμήν.

Ο Θεὸς τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ καθολικήν, τὸν ἡμῶν βασίλισσαν Ελισάβετ, καὶ τὴν βασιλείαν σωσάτω, καὶ εἰρήνην ἡμῖν καὶ ἀλήθειαν ἐν Χριστῷ Ιησοῦ χαρισάσθω. Αμήν.

Πρὸ τ ἐδιάσεως.

Εἴτε ἐσθίετε, εἴτε πίνετε, φησὶν ὁ ἅγιος Παῦλος, εἴτε καὶ ἄλλο τι πράττετε, πάντα ποιεῖτε πρὸς τὴν δόξαν καὶ τιμὴν τοῦ Θεοῦ. Πάτερ ἡμῶν, ὁ ἐν).

Μετὰ τ ἐδιάσιν.

Δόξα, καὶ τιμὴ, καὶ ἔπαινος γενέσθω σοι Κύριε Θεὸς, ὁ δίφαν

Post conuiuium.

SEmpiternæ rex gloriæ faxit, vt nos cœleſtis ſuæ menſæ aſſeclæ participéſque ſimus, per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrũ. Amen. Matth. 22. Luc. 22.

Deus Eccleſiam ſuam vniuerſam, Reginam noſtram Elizabetham, regnúmque ſaluum conſeruet, & pacem nobis atque veritatẽ in Chriſto Ieſu largiatur. Amen.

Ante epulas.

SIue editis, ſiue bibitis, inquit D. Paulus, ſiue quid aliud facitis, ad Dei laudem gloriamque fiant vniuerſa. *Pater noſter, qui &c.* 1. Cor. 10.

Poſt epulas.

GLoria, honor, laus tibi tribuatur Domine Deus, qui nos Pſal 71.

ab

ab ineunte ætate nutricaris, & animantibus omnibus alimenta præbes, mentes nostras exple gaudio & lætitia, vt victum necessarium semper habentes, omnibus piorum operum copijs ditemur atque abundemus, per Iesum Christum Dominũ nostrum. Amen.

Deus Ecclesiam suam vniuersam, &c.

ἡμᾶς ἀπὸ παίδων, καὶ παντοίοις τοῖς ζώοις βρῶσιν παρέχων: τὰς διανοίας ἡμῶν εὐθυμίας καὶ χαρᾶς ἐμπίπλη, ὅπως τροφὴν ἀναγκαίαν ἀεὶ ἔχειν τυγχάνοι πάντων εὐσεβῶν ἔργων πλουτῶμεν καὶ εὐπορῶμεν, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Ἀμήν. Ὁ Θεὸς τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ.

Ante cibum.

1. Tim. 4.

LArgire Pater clementissime, vt tuorum munerum, per sanctum verbum tuum sacratorum, vsu moderato fame sitique depulsa, tum corporum tum animorum nostrorum vires ita reficiantur, vt ad vtilia negotia gerenda promptiores alacriores esque reddamur, ad tui sanctissimi nominis gloriam, per Iesum Christum Dominum nostrum. Amen.

Πρὸ τροφῆς.

Δὸς ἡμῖν ὦ προσιόντας πατερ, πείνης τε καὶ δίψης ἀπαλλάττεσθαι, σὺ δὲ μέτριως χρῆσθαι τοῖς δώροις σου, τοῖς δὲ ἱερῷ σου λόγῳ ἁγιαζομένοις, ἐφ' ὅλων τῶν σωμάτων τε καὶ τῶν ψυχῶν ἡμετέρων ἰσχὺν οὕτως ἀναλαμβάνεσθαι, ὥστε πρὸς τὰ ὀφειλόμενα τῶν πραγμάτων προθυμοτέρως ἔχειν, εἰς δόξαν τοῦ ἁγιωτάτου σου ὀνόματος σου δόξαν, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Ἀμήν.

Μετὰ

Χάριν οἴδαμέν σοι, ὦ πάτερ εὐμενέστατε, διὰ οὗ τῆς πάντων ἀγαθωσύνης τὰ ἡμέτερα σώματα ἀδιαλείπτως τρέφεται, δεόμεθά σου τὰς ψυχὰς ὡσαύτως ἡμῶν ἐπουρανίῳ σου δωρεᾷ τῇ ἐκ ζωτικῷ τῷ ἁγίου σου λόγου ἄρτῳ, καὶ ἀληθεῖ πίστει, βεβαίᾳ τε αἰωνίου ζωῆς ἐλπίδι, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν, οὗ μετὰ σοῦ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, πᾶσα γενέσθω τιμὴ καὶ δόξα. Ἀμήν.

GRatias tibi agimus pater optime, cuius largissima benignitate corpora nostra assiduè sustentãtur: precamúrque vt animos etiam nostros virtute tua cœlesti, atque vitali sacrosancti verbi tui pane pastúque recreare, & fide vera, atque certa spe sempiternæ vitæ sustinere velis, per Iesum Christum seruatorem nostrum, cui tecum, & cum sancto spiritu, sit omnis honor, & gloria. Amen. Math. 4. Iohn. 6.

ΤΕΛΟΣ. FINIS.

LONDINI.

Apud Iohannem Dayum.

Anno. 1584.

¶Cum gratia & Priuilegio,
Regiæ Maiestatis.